

3. Гомонова С.А. Полицейские учреждения Самарской губернии в 1851–1917 гг.: Дисс. ... канд. ист. наук: 07.00.02. – Самара, 2012. – 259 с.
4. Горлова Н.И. Полиция российской провинции в XIX веке (на примере Курской губернии): Дисс. ... канд. ист. наук: 07.00.02. – Курск, 2005. – 240 с.
5. Ершов Ю.А. Полиция России в пореформенный период: Комплектование, профессиональная подготовка и социальная защищенность, историко-правовой аспект: Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – СПб., 1998. – 238 с.
6. Иванова Е.А. Правовые основы организации и деятельности общей полиции России: XVIII – начало XX вв.: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – Краснодар, 2003. – 24 с.
7. Исторический обзор развития административно-полицейских учреждений в России, с Учреждения о губерниях 1775 г. до последнего времени. Составлен, по распоряжению Министра Внутренних дел, Чиновником особых поручений при Министре Е. Анучиным. – СПб.: Тип. МВД, 1872. – 239 с.
8. Исторический очерк образования и развития полицейских учреждений в России / С. Билецкий, П. Руткевич. – СПб., 1913. – 42 с.
9. Карнович Е.П. По вопросу о преобразовании полиции // Карнович Е.П. Очерки наших порядков административных, судебных и общественных. – СПб., 1873. – С. 33–47.
10. Коротенко Д.В. Реформа полиции 1862 г.: реалии Екатеринославской губернии // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2013. – № 2 (28): в 2-х ч. – Ч. I. – С. 86–91.
11. Краткий очерк деятельности Министерства внутренних дел за двадцатипятилетие 1855–1880 г. (Представлен Государю Императору 19-го Февраля 1880 г.). – СПб., 1880. – 104 с.
12. Лазарева О.В. Провинциальная полиция в конце XVIII – начале XX в.: По материалам Пензенской губернии: Дисс. ... канд. ист. наук: 07.00.02. – Саранск, 2000. – 249 с.
13. Министерство внутренних дел: [1802–1902]: Исторический очерк / С.А. Адрианов. – СПб., 1902. – [5], 225, [5] с.
14. Нарбутов Р.В. Полиция Российской империи (1862–1917 гг.): Историко-правовой аспект: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – М., 1992. – 24 с.
15. Петровський В.М. Становлення та розвиток міської поліції Російської імперії у другій половині XVIII – на початку XX ст. (на матеріалах Одеси): Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – Одеса, 2007. – 17 с.
16. Полное собрание законов Российской империи (далее: ПСЗ РИ). Собрание второе. – СПб., 1847. – Т. XXI. 1846. – Отделение первое. – 668 с.
17. ПСЗ РИ. Собрание второе. – СПб., 1848. – Т. XXII. 1847. – Отделение первое. – 950 с.
18. ПСЗ РИ. Собрание второе. – СПб., 1855. – Т. XXIX. 1854. – Отделение первое. – 912 с.
19. ПСЗ РИ. Собрание второе. – СПб., 1865. – Т. XXXVII. 1862. – Отделение второе. – 608 с.
20. ПСЗ РИ. Собрание второе. – СПб., 1866. – Т. XXXVIII. 1863. – Отделение первое. – 940 с.
21. ПСЗ РИ. Собрание второе. – СПб., 1867. – Т. XL. 1865. – Отделение первое. – 991 с.
22. Разные статистические числовые данные о Полтавской губернии // Памятная книжка Полтавской губернии, за 1865 год, изданная Полтавским губернским статистическим комитетом, составлена членом-секретарем комитета Павлом Бодянским. – Полтава, 1865. – Отдел I. Материалы для статистики Полтавской губернии. – С. 1–470.
23. Седунов А.В. Псковская городская полиция в XVIII – начале XX вв.: Автореф. дисс. ... канд. ист. наук: 07.00.02. – СПб., 2004. – 26 с.
24. Сергеев В.Н. Форменная одежда полицейских органов России в XIX – начале XX вв.: социально-политический и культурно-исторический аспект: Дисс. ... канд. ист. наук: 07.00.02. – Б.м., 2007. – 249 с.
25. Тот Ю.В. Реформа уездной полиции в правительственной политике России в XIX веке: Автореф. дисс. ... докт. ист. наук: 07.00.02. – СПб., 2003. – 38 с.
26. Труды Комиссии о губернских и уездных учреждениях. Часть первая. Учреждения уездные. Книга I. Проекты. – СПб., 1860. – 332 с.
27. Труды Комиссии о губернских и уездных учреждениях. Часть первая. Учреждения уездные. Книга II. Объяснительные записки. – СПб., 1860. – 358 с.
28. Труды Комиссии о губернских и уездных учреждениях. Часть первая. Учреждения уездные. Книга III. Материалы к проектам уездных учреждений. – СПб., 1860. – 624 с.
29. Труды Комиссии о губернских и уездных учреждениях. Часть первая. Учреждения уездные. Книга IV. Особое учреждение городской полиции. – СПб., 1860. – 292 с.
30. Устав о службе по определению от правительства // Свод

законов Российской империи, издания 1857 года. Том третий. Уставы о Службе Гражданской. – СПб.: В Типографии Второго Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1857. – С. 1–752.

31. Фукс В.Я. Суд и полиция: В 2-х ч. / [Соч.] Виктора Фукса. – М.: Унив. тип., 1889. – Часть вторая. – 232 с.
32. Холод Ю.А. Загальна поліція Російської імперії в Україні в 1862–1905 рр.: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – Харків, 2001. – 17 с.
33. Чернова И.В. Томская городская полиция в конце XVIII – начале XX вв.: Дисс. ... канд. ист. наук: 07.00.02. – Томск, 2005. – 181 с.
34. Шелкопляс В.А. Полицейская реформа в России в 60-х годах XIX века / В.А. Шелкопляс. – Минск: Мин. ВШ, 1981. – 49 с.
35. Штаты и табели // ПСЗ РИ. Собрание второе. – СПб., 1848. – Т. XXII. 1847. – Отделение второе. – С. 1–282.
36. Штаты и табели // ПСЗ РИ. Собрание второе. – СПб., 1854. – Т. XXVIII. 1853. Приложения. – Отделение второе. – С. 1–310.
37. Штаты и табели // ПСЗ РИ. Собрание второе. – СПб., 1865. – Т. XXXVII. 1862. Приложения. – Отделение третье. – С. 1–545.

Галь Б.А. Организация отдельной полиции в городах левобережных губерний (1858–1863)

Статья посвящена организации отдельной полиции в городах левобережных губерний в 1858–1863 гг. Определены структура и штаты отдельных городских полиций, принципы комплектования полицейских чиновников и служащих, элементы полицейской униформы.

Ключевые слова: полиция, реформа, город, левобережные губернии, штаты, униформа.

Hal' B.O. An organization of a separate police in the towns of the left-bank provinces (1858–1863)

The article deals with the organization of a separate police in the towns of the left-bank provinces during 1858–1863. The structure and staff of separate town police, the principles of manning police officers and ministers, elements of a police uniform are reconstructed.

Key words: police, reform, town, left-bank provinces, staff, uniform.

05.04.2017 р.

J

УДК 94(477):-043.86(35.08) «189/190»

О.В. Крупенко

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОРАДЯНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ ПРО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Охарактеризовані основні напрямки дорадянської історіографії щодо проблеми соціально-економічного розвитку Чернігівської губернії у пореформенний час. До наукового обігу введено низку нових праць.
Ключові слова: Чернігівщина, соціально-економічна модернізація, промислове підприємництво.

У другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. з'явилось немало досліджень історичного, історико-статистичного, економічного і юридичного характеру, де у тій чи іншій мірі розглядалися питання соціально-економічного розвитку Наддніпрянщини у пореформенний період. Слід зауважити, що окремі автори дореволюційного періоду користувалися архівними документами державних відомчих установ, а також мали власний досвід роботи в різних урядових структурах. Крім того, вони були обізнані з сучасною їм європейською літературою з історії та економіки. Дослідники ввели до наукового обігу велику кількість джерел, а зібраний ними статистич-

ний матеріал не втратив своєї актуальності і сьогодні.

Проте, окремі з них не позбавлені недоліків, що потребує від сучасного науковця уважного опрацювання. Оскільки їх автори брали активну участь у підготовці багатьох законопроектів Російської імперії або безпосередньо впливали на економічну політику уряду, то часто зроблені ними висновки є суб'єктивними, а висловлені міркування в значній мірі залежали від того, яку позицію вони займали у суспільних і внутрішньоурядових дискусіях того часу. Окрім цього, головна ціль таких публікацій полягала у створенні історично переконливого фундаменту для своїх політичних концепцій. Натомість, указані обставини не зменшують значимість таких праць для вивчення обраної теми. Разом із тим, при використанні дореволюційної літератури слід враховувати ідеологію й політику імперської Росії щодо України, тогочасний рівень теорії та методики досліджень, обмеженість джерельної бази.

Метою даної розвідки є спроба проаналізувати економічний розвиток Чернігівщини пореформеної доби в контексті дорадянських досліджень із позиції сучасного бачення проблеми.

Серед цієї групи праць доцільно виділити, в першу чергу, дослідження узагальнюючого характеру, присвячені різним питанням економічного становища Наддніпрянської України в пореформений період. Їх автори чимало уваги приділяли аналізу основних стадій індустріального розвитку імперії, визначаючи при цьому роль держави та її вплив на модернізаційні процеси. Саме ці означені аспекти проблеми стали пріоритетними для багатьох досліджень [1].

Проблеми регулювання державою діяльності монопольних об'єднань активно вивчали українські економісти, зокрема, М. Туган-Барановський [2]. Їхні думки з приводу імперської політики в Україні істотно розходилися: від необхідності жорсткої ревізії за монополіями до ліберальної урядової політики й контролю за негативними наслідками їх діяльності. Історичний процес формування індустріального виробництва в імперії XIX ст. доволі повно представлений у працях відомого українського вченого і політичного діяча М. Туган-Барановського. У фундаментальній роботі «Русская фабрика в прошлом и настоящем» він розкриває доволі повну картину еволюційного переходу кріпосної мануфактури в машинну індустрію, характеризує ті умови, за яких відбувалася ця трансформація, вказуючи на зміни як у самому виробництві, так і у становищі робітників, визначає роль іноземного капіталу в розвитку товарної економіки [3].

Жваву дискусію серед науковців викликала діяльність кредитно-банківських установ щодо фінансування підприємницької діяльності. Російський учений П. Мігулін доводив, що для успішної модернізації економіки необхідно перетворити Державний банк у центральну фінансову структуру країни, на належному рівні забезпечити

діяльність Сільськогосподарського банку, рівномірно розподіляти кредити по всій території імперії, а головне – ліквідувати спекулятивні операції на ринку [4]. Загалом, протягом другої половини XIX – початку XX ст. було написано немало праць, присвячених фінансовій ситуації в Російській імперії та її вплив на розвиток фабрично-заводського виробництва, у тому числі в Україні. Серед них варто відмітити дослідження І. Бліоха, А. Гурьєва, І. Кауфмана, П. Сабурова та В. Судейкіна, які наголошували, що першочерговим завданням держави у справі сприяння промислового підприємництва має бути стабілізація грошової системи [5].

Економічна криза в Російській імперії перших років XX ст. спричинила появу критичних публікацій, в яких автори вказували на непослідовність і суперечливий характер урядових реформ [6]. Подальший розвиток подій продемонстрував курс царизму на розвиток промислового підприємництва у сільському господарстві й фабрично-заводському виробництві, переорієнтацію економіки на ринкові потреби, посилення її конкурентноспроможності. Враховуючи ситуацію, яка складалася в останні декілька років у фінансово-економічній системі сучасного світу, аналіз цих робіт для нас має неабияке значення. Як і тоді, актуальним є питання подолання негативних результатів, що зумовлені глобальними потрясіннями в економіці. Мова йде про спад виробництва, зниження рівня життя населення, наростання негативних тенденцій у сфері зайнятості, процеси депопуляції та погіршення екологічної ситуації. Вивчення історичного досвіду є корисним в плані проведення дієвих урядових заходів.

Важливий матеріал для вивчення теми авторка почерпнула у працях, що розкривають історію становлення та розвитку залізничного транспорту як важливої передумови промислового підприємництва. Розширення залізничної мережі сприяло входженню Лівобережної України в єдиний імперський господарський ринок. Дослідник І. Бліох стверджував про збитковість окремих приватних залізничних компаній, які негативно впливали на фінансову ситуацію в країні, фактично будували магістралі за кошти держави. Він наголошує, що царський уряд не міг обійтися самотужки без залучення приватних інвестицій, а це прискорило будівництво доріг і покращило ефективність їх експлуатації [7, с. 13–14]. Наприкінці XIX ст. серед учених зріс інтерес до вивчення технічних і організаційних проблем, пов'язаних із будівництвом доріг у віддалених від центру національних регіонах імперії.

Заслужують на увагу праці історико-географічного спрямування, де подано досить детальний опис природно-кліматичних умов і ландшафту конкретних регіонів. Ці роботи мають велике науково-практичне значення, оскільки дозволяють виявити вплив географічного фактора на розвиток промислового виробництва у Чернігівській губернії [8]. Активно цими питаннями займа-

лося земство, яке вивчало природно-кліматичні умови краю і розробляло відповідні заходи щодо розвитку підприємницького господарювання населення, поліпшення умов його життя [9]. Необхідно також відмітити змістовні для нас спостереження Я. Вінклера щодо впливу географічного чинника на товарний характер розвитку сільського господарства, зокрема, у Ніжинському повіті Чернігівської губернії [10].

Доволі солідний історіографічний комплекс, без вивчення якого не можна аналізувати становлення і розвиток ринкової економіки, являє собою наукова література, присвячена різним аспектам Великої реформи 1861 р. У працях П. Кованька, П. Ляценка мова йде про неоднозначний характер фінансового забезпечення пореформених перетворень і наслідки ліквідації кріпосної системи для селян і їх підприємницького господарювання [11].

Варто відмітити дослідження А. Дядиченка [12], присвячені проблемам експорту й імпорту продукції сільського господарства і переробної промисловості протягом 1903–1907 рр. Роботи є доволі інформативними, хоча й не позбавлені недоліків, про які говорить і сам автор. Це пов'язано із загальною практикою збору статистики в Російській імперії, що була ще несистематичною і вибірковою. Проте, на основі поданих автором статистичних даних можна стверджувати, що основну частину експортної продукції Чернігівської губернії становили тютюн, хліб, коноплі, ліс, а головними транспортними магістралями служили Поліська, Лівано-Роменська і Московсько-Київська-Воронезька залізниці. Матеріали досліджень сприяли розкриттю ролі товарного сільськогосподарського виробництва у становленні й розвитку ринкової економіки Лівобережжя.

Становлення і розвиток товарного виробництва потребували залучення інвестиційних ресурсів. У пореформений період значну роль у промисловому розвитку Наддніпрянщини відігравав іноземний капітал, який використовував значні природні й дешеві людські ресурси. Аналіз літератури вказаного періоду дозволяє стверджувати, що пріоритетними галузями для іноземного інвестування були гірська, машинобудівна, металургійна, кам'яновугільна, нафтова, також сфера кредиту та інфраструктура. Чернігівська губернія, залишаючись аграрною, не викликала особливої зацікавленості з боку зарубіжних інвесторів, за винятком окремих галузей переробної промисловості, зокрема цукрової та винокурної, а тому товарне виробництво створювалося капіталами місцевого населення.

Важливе значення для вивчення обраної теми мають регіональні дослідження, написані на широкому й змістовному статистичному матеріалі. В основу переважної більшості сучасних праць з історії становлення і розвитку товарного виробництва у Чернігівській губернії покладено документи й матеріали, зібрані відомим діячем українського національного і культурного відродження О. Русовим [13]. Ученому вдалося здійс-

нити аналіз і охарактеризувати різні аспекти соціально-економічного розвитку краю: побут населення; господарство сільських громад і поміщицьких маєтків; описати фабрики і заводи, стан торгівлі. Крім того, на основі поданої автором статистики можна простежити еволюцію господарства Чернігівщини, виявити місцеві особливості протягом досить тривалого часу. Заслугує на увагу праця М. Домонтовича, де наводяться статистичні дані й характеристика соціальної структури населення Чернігівщини: кількість представників соціальних верств, співвідношення чоловіків і жінок, рівень грамотності серед різних вікових категорій, стан медичного обслуговування, а також окремі аспекти побутового і економічного життя людей [14].

Крім монографічних досліджень у цей період були опубліковані окремі статті, що стосувалися економічного та матеріально-побутового життя населення Чернігівської губернії. Вони дозволяють дослідникам на основі аналізу й узагальнень відтворити незвичну картину побуту українця, його світоглядні та ментальні аспекти, які характеризували господарську діяльність і матеріальне становище української сім'ї. У спогадах Д. Мордовцева висловлено занепокоєння тим, що «незабаром на вулицях можна буде почути лише «москалювання», свідченням чого є пісні хлопців і дівчат. Парубки вносять елемент російської солдатчини. Це є дивна мелодія української вулиці. Ідучи шляхом від Києва до Ніжина, можна зустріти багато жінок. Це богомольці, які йдуть на прощу. Є боязнь, що з часом ніде не зустрінеш чистої української пісні, а то й мови Шевченка» [15].

Окремо заслуговують на увагу ті невеликі публікації, де розкривається діяльність промислових підприємств, а також роль іноземців у економічному розвитку Лівобережної України. Серед них варто відзначити працю В. Ейнгорна, у якій висвітлено історію греків та їх роль у становленні промисловості Чернігівської губернії [16].

Загалом, у дореволюційній історіографії основна увага звернена на вивчення загального процесу капіталізації промисловості в Російській імперії, її організації та управлінні, участі іноземного капіталу, проблемі взаємовідносин підприємців і робітників. Натомість, регіональна історія становлення і розвитку промислового підприємництва, особливо Лівобережної України, так і не стала об'єктом комплексних наукових досліджень. Соціально-економічний розвиток губерній висвітлювався однобічно і фрагментарно, а окремі галузі господарства взагалі опинилися поза науковим аналізом.

ПОСИЛАННЯ

1. Живописная Россия: отечество наше в его земельном, историческом, племенном, экономическом и бытовом значении [под ред. П.П. Семенова]. – СПб.; М.: Издание М.О. Вольфа, 1897. – Т. 5. – Ч. 1. – 342 с.; История торговли и промышленности в России (под ред. П.Х. Спасского). – СПб., 1910. – Т. 1. – Вып. 1. – 56 с., Вып. 2. – 40 с., Вып. 3. – 76 с., Вып. 4. – 36 с., Вып. 5. – 96 с., Вып. 6. – 43 с.; Нилус А.М. Материалы к истории русской промышленности. – Б.М., 1905. – 16 с.; Очерк сравнительной хозяйственной статистики России. Сочинение Платона Павлова. – СПб., 1869. – 71 с.;

О внешних влияниях на промышленность России и их последствия. Народно-экономическая статья К.Ф.М. – М., 1886. – 27 с.; Обзор развития главнейших отраслей промышленности и торговли в России за последнее десятилетие: В графических таблицах / Составил Д.А. Тимирязев/. – СПб., 1876. – 134 с.

2. Туган-Барановский М.И. Статистические итоги промышленного развития России. Доклад члена Императорского Вольного Экономического Общества М. Туган-Барановского и прения по этому докладу в заседании III отделения общества 17-го января и 7-го и 21-го февраля 1898 г. / М.И. Туган-Барановский. – СПб., 1898. – 107 с.

3. Туган-Барановский М.И. Русская фабрика в прошлом и настоящем: Историко-экономическое исследование / М.И. Туган-Барановский. – Том 1: Историческое развитие русской фабрики в XIX веке. – 2-е изд. – М.: Пролетарий, 1926. – 448 с.

4. Мигулин П.П. Реформы денежного обращения в России и промышленный кризис (1892–1902 гг.). Русский государственный кредит / П.П. Мигулин. – Харьков, 1902. – Т. III. – Вып. 2. – 324 с.; Мигулин П.П. Русский государственный кредит (1769–1899). Русский государственный кредит / П.П. Мигулин. – Харьков, 1899. – Т. I. – 602 с.

5. Блюх И.С. Финансы России XIX столетия. История – статистика / Блюх И.С. – СПб., 1882. – Т. 1–4; Гурьев А.Н. Очерк развития кредитных учреждений в России / А.Н. Гурьев. – СПб.: Типолитограф. «Якорь», 1904. – 250 с.; Кауфман И.И. Из истории бумажных денег в России / И.И. Кауфман. – СПб.: Тип. «Север», 1909. – 292 с.; Сабуров П. Материалы для истории русских финансов. 1866–1897 / П. Сабуров. – СПб.: Тип. Гл. упр. Уделов, 1899. – 278 с.; Судейкин В.Т. Государственный банк. Исследование его устройства, экономического и финансового значения / В.Т. Судейкин. – СПб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1891. – 553 с.

6. О внешних влияниях на промышленность России и их последствия. Народно-экономическая статья К.Ф.М. – М., 1886. – 27 с.; Брандт Б.Ф. Торгово-промышленный кризис в Западной Европе и в России (1900–1902 г.) / Борис Филиппович Брандт. – СПб.: Типография В.Ф. Киришбаума, 1904. – 314 с.; Бунятян М.А. Экономические кризисы. Опыт морфологии и теории периодических экономических кризисов и теории конъюнктуры / М.А. Бунятян. – М., «Мысль», 1915. – 303 с.

7. Блюх И.С. Влияние железных дорог на экономическое состояние России / И.С. Блюх – СПб., 1878. – С. 13–14.

8. Кобецкий О. К вопросу об осушении болот в Черниговской губернии / О. Кобецкий. – Харьков, 1894. – 53 с.; Кондаков Д.М. Черниговская губерния в естественно-историческом отношении / Д.М. Кондаков // Земский сборник Черниговской губернии. – 1914. – Вып. 1. – С. 1–76.; Справочник к карте мельниц, винокурных, пивоваренных, масляных и писчебумажных фабрик и заводов губерний Киевской, Волынской, Подольской, Черниговской и Полтавской. – К.: Издание Тов-ва Рос.-Америк. резиновой мануфактуры под фирмой «Треугольник», 1912. – 381 с.; Оценка промышленных заведений в Черниговской губернии // Черниговская земская неделя. – 1913. – № 35. – С. 11.

9. Отчет Черниговской губернской управы за 1901 год. – Чернигов: Типография Губернского Земства, 1902 год. – 392 с.; Отчет Черниговской губернской земской управы за 1906 год. – Чернигов: Типография губернского земства, 1907. – 469 с.; Отчет Черниговской губернской земской управы за 1905 год. – Чернигов: Типография губернского земства, 1906. – 386 с.

10. Винклер Я.Э. Осадки и грозы в Нежине в связи с урожайностью в Черниговской губернии / Я.Э. Винклер. – Чернигов: Изд. ред. «Земский сборник Черниговской губернии», 1898. – 51 с.; Винклер Я.Э. Ход метеорологических элементов в Нежине / Я.Э. Винклер. – Чернигов: Изд. ред. «Земский сборник Черниговской губернии». – 1896. – 58 с.

11. Кованько П.Л. Реформа 19 февраля 1861 года и ее последствия с финансовой точки зрения (выкупная операция 1861 г. – 1907 г.) / П.Л. Кованько. – К.: Тип. Н.Т. Корчак-Новицкого, 1914. – 484 с.; Лященко П.И. Очерки истории аграрной эволюции в России / П.И. Лященко. – СПб.: Тип. Ред. период. изд. Мин. фин. – 1913. – Т. 2. Крестьянское дело и пореформенная землеустроительная политика. – 247 с.

12. Дядиченко А.Н. Вывоз и ввоз продуктов сельского хозяйства и обрабатывающей промышленности в пределах Черниговской губернии за 1903–1907 гг. / А.Н. Дядиченко. – Чернигов: Типография Губернского Земства, 1910. – 22 с.; Дядиченко А.Н. Статистический справочник по Черниговской губернии / А.Н. Дядиченко. – Чернигов: Типография Губернского Земства, 1914. – 112 с.

13. Русов А.А. Описание Черниговской губернии: в 2 т. / А.А. Русов. – Чернигов, 1898. – Т. 1. – 138 с.

14. Домонтович М.А. Материалы географии и статистики России. Черниговская губерния / М.А. Домонтович. – СПб., 1865. – 868 с.

15. Мордовцев Д.А. Под небом Украины (путешествие в Прилукский уезд) / Д.А. Мордовцев // Исторический вестник. – Т. XVIII. – 1884. – С. 511–537.

16. Эйнгорн В. К истории иноземцев в Старой Малороссии / В.К. Эйнгорн. – М.: ОИДР, 1908. – 53 с.

Крупенко О.В. Некоторые аспекты досоветской историографии о социально-экономическом развитии Черниговской губернии конца XIX – начала XX в.

Охарактеризованы основные направления досоветской историографии по проблемам социально-экономического развития Черниговской губернии у пореформенный период. В научный оборот введен комплекс новых работ.

Ключевые слова: Черниговщина, социально-экономическая модернизация, промышленное предпринимательство.

Krupenko O.V. Some aspects of the pre-Soviet historiography of socio-economic development in Chernihiv province from the end of nineteenth to the beginning of the twenties century

The main trends of pre-Soviet historiography concerning the issues of socio-economic development in Chernihiv province post-reform time are characterized. A number of new works were included to the scientific circulation.

Key words: Chernihiv province, socio-economic modernization, industrial business.

10.03.2017 р.

j

УДК 94(477):330.3+394 «1900/1917»

В.О. Прудько

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ СТАНОВИЩЕ І ГРОМАДСЬКЕ ЖИТТЯ НІЖИНСЬКОГО ПОВІТУ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті відтворюється стан економічного та громадського життя Ніжинського повіту на початку ХХ ст. Особливу увагу автор звертає на діяльність Ніжинського повітового земства.

Ключові слова: повіт, кредитна спілка, сільськогосподарська спілка, земство.

Початок ХХ ст. став часом динамічних змін у всіх сферах життя Російської імперії. Соціально-економічна та громадська його складова не стали виключенням. До передумов цього процесу належали російська революція 1905–1907 рр., Столипінська аграрна реформа і зрештою Перша світова війна. Саме навколо цих подій і було зав'язане життя як всієї імперії, так і окремих її повітів зокрема.

Дослідження соціально-економічного і громадського життя Ніжинського повіту в дореволюційний період є актуальним у наш час, оскільки досягнути всю повноту втрат і здобутків революційних перетворень 1917–1921 рр. без цих відомостей неможливо. До того ж, саме на початку ХХ ст. в повіті відбувається розгортання мережі кредитних спілок, створюються нові підприємства, упроваджуються нові методи та засоби господарювання в економіці, відбуваються суттєві зрушення у формуванні громадської та політичної думки.

Не дивлячись на значне поширення регіонального підходу до вивчення історичних процесів, життя Ніжинщини на початку ХХ ст. не знайшло цілісного відображення в наукових дослідженнях. На сьогодні ми зустрічаємо лише окремі відомості у колективній праці «Ніжин і Ні-